

UOT: 338.439(479.24)

MİLLİ ƏRZAQ TƏHLÜKƏSİZLİYİ SİSTEMİNİN İNKİŞAFININ İQTİSADI MÜHİTİNİN XARAKTERİSTİKASI

E. V. ORUCOV

AKTN Kənd Təsərrüfatının İqtisadiyyatı ET İnstitutu

Məqalədə iqtisadi mühiti formalaşdıran və aqrar-ərzaq bölməsinin inkişafını şərtləndirən amillər aşkar edilmişdir. Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin inkişafı məsələləri tədqiq olunmuşdur. Həmin sistemin inkişafının iqtisadi mühiti ətrafı xarakterizə olunmuşdur.

Açar sözlər: iqtisadi mühit, aqrar-ərzaq bölməsi, milli ərzaq təhlükəsizliyi sistemi, amillər, aqrar bazar.

Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin təşəkkülü və inkişafının iqtisadi mühitini səciyyələndirilməsi üçün, ilk növbədə ərzaq təhlükəsizliyinin iqtisadi təhlükəsizliyin təminatında yeri və roluna aydınlıq gətirilməlidir. Bu məsələ müvafiq iqtisadi ədəbiyyatlarda geniş şəkildə araşdırılmış, ərzaq təhlükəsizliyinin iqtisadi təhlükəsizliyin aparıcı komponenti olduğu birmənalı surətdə əsaslandırılmışdır.

Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin təşəkkülü iqtisadi mühitin xarakterindən həlledici dərəcədə asılı olmaqla, mövcud istehsal və resurs potensialından istifadə şəraiti ilə bilavasitə əlaqədardır. Həmin sistemin inkişafında məqbul temp və miqyasın əldə edilməsi isə iqtisadi, sosial, ekoloji və institusional mühitin xarakteristikaları ilə şərtlənir. Araşdırmalar belə deməyə əsas verir ki, müasir dövrdə bu və ya digər fəaliyyətin iqtisadi mühiti, həlledici dərəcədə:

- tələb və təklifin bazar nisbətində;
- gəlirlər və məhsulların qiymətlərinin bazar konyunkturı ilə şərtlənən nisbətində;
- dövlətin iqtisadiyyata, o cümlədən aqrar iqtisadiyyata tənzimləyici təsirlərinin aralıq və yekun nəticələrində təzahür edir.

İqtisadi mühit bir sıra mənbələrdə hər hansı məqsədyönlü fəaliyyətin baş verməsinin iqtisadi şərtlərinin ümumiləşdirilmiş kompleksi kimi təqdim olunur. Həmin müstəvidə iqtisadi münasibətlərin günbəgün mürəkkəbləşdiyi, kənar təsirlərin və iqtisadi agentlərin davranışında qeyri-müəyyənliyin artdığı hazırkı şəraitdə haqqında danışılan mühitin əlverişliyi, əhəmiyyətli dərəcədə işgüzar fəallığın səviyyəsində, tələbdə baş verəcək dəyişikliklərin xarakter və istiqamətlərinin öncədən müəyyən edilməsi imkanlarında və bu kimi bir sıra digər amillərin təsirinin nəticələrində ifadə olunur. Başqa sözlə, aqrar-ərzaq bölməsinin inkişafı baxımından iqtisadi mühitin əlverişliyi və iqtisadi fəallıq arasında ən azı korrelyasiya asılılığından danışmaq mümkündür. Kənd ərazilərində iqtisadi fəallıq aqrar sahədə təbii-iqlim potensialından istifadənin iqtisadi mühitin xarakteristikalarının əlverişli kombinasiyası halında yüksələ bilər. Haqqında danışıl-

lan kombinasiyanın əlverişliyi əhalinin, xüsusilə kənd əhalisinin alıcılıq qabiliyyətinin artması üçün səmərəli şərait yarada bilər.

Ümumdünya ərzaq təhlükəsizliyi üzrə Roma bəyannaməsində (13 noyabr 1996-cı il) göstərilirdi ki "yoxsulluq ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməməsinin əsas səbəbi, yoxsulluğun aradan qaldırılmasında davamlı tərəqqi isə ərzaq məhsullarının əlyetənliyinin yaxşılaşmasının həlledici amilidir. Munaqişələr, terrorçuluq, korrupsiya və ətraf mühit şərtlərinin pisləşməsi ərzaq təhlükəsizliyinə əhəmiyyətli dərəcədə mənfi təsir edir". Başqa sözlə insanların əsas qida məhsuluna olan tələbatının ödənilməsində yaranan problemin əhatə dairəsi genişlənsə bu, ilk növbədə alıcılıq qabiliyyətindəki problemin kütləvililiyi ilə əlaqədardır. Yoxsulluq probleminin həllində birinci addımlar sırasında açlığın və doyunca yeməmək probleminin aradan qaldırılması durur. Odur ki, yoxsulluğun səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün tövsiyə edilən metodikaların hamısında qidalanma və ərzaq təhlükəsizliyi məsələləri ön plandadır. Deyək ki, BMT-nin İnkişaf Proqramı çərçivəsində dünya ölkələrində yoxsulluğun səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün tövsiyə edilən (2010-cu ildə Oksford Yoxsulluq və İnsan İnkişafı Təşəbbüsü mərkəzi tərəfindən hazırlanmış) indeksin hesablanmasında sağlamlıq, təhsil və yaşayış şəraiti göstəriciləri istifadə olunur. Sağlamlıq göstəriciləri qrupuna uşaq ölümü və qidalanma aid edilir.

Azərbaycanda yoxsulluğun azaldılması üzrə geniş miqyaslı və sistemli tədbirlərin nəticələri beynəlxalq təşkilatlar və nüfuzlu xarici ekspertlər tərəfindən birmənalı olaraq müsbət qəbul edilir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 sentyabr 2008-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı"nda qarşıya qoyulmuş vəzifələr müvəffəqiyyətlə yerinə yetirilmiş və ölkədə yoxsulluq səviyyəsi 15,8 faizdən 5%-ə enmişdir. Bu nailiyyətin əldə edilməsində məşğulluq siyasətinin uğurları mühüm rol oynamışdır. Belə ki, 2004-cü ilin əvvəlindən 2015-ci ilin fevral ayına

qədərki dövr ərzində bir milyonu daimi olan 1 milyon 360 min yeni iş yeri açılmışdır.

Aqrar-ərzaq bölməsinin inkişafı və aqrar bazarın vəziyyətini səciyyələndirmək baxımından iqtisadi mühiti iki əlamətə görə: sosial və intensiv fəaliyyətə yönümlü kimi fərqləndirmək məqsədəuyğundur. Məsələyə ondadır ki, iqtisadi mühit əhalinin sosial rifah səviyyəsinə və innovasiyalı-intensiv inkişaf fəallığına birbaşa təsir edir. Son onilliklərdə aqrar sahədə intensivləşmənin ətraf mühitə təsiri məsələlərinə, global və milli səviyyələrdə ekoloji problemlərə daha çox diqqət yetirilir. Ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı proseslərinin səciyyələndirilməsi zamanı hər bir iqtisadi subyektin maraqları həm istehlakçı, həm də istehsalçı nöqteyi-nəzərindən şərh edilməlidir. İstehlakçı kimi insanın maraqları baxımından iqtisadi mühitin əhalinin sosial rifah səviyyəsinə təsirinin qiymətləndirilməsi məsələləri gündəliyə çıxır. İqtisadi mühitin ərzaq təhlükəsizliyinə təsirini qiymətləndirərkən, hər şeydən əvvəl istehsalçı nöqteyi-nəzərindən qiymətləndirmə predmeti kimi innovasiyalı-intensiv inkişaf fəallığı mühiti götürülməlidir.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı təkcə kənd təsərrüfatı hesabına həll edilə bilən problem olmasa da, bu sahə aparıcı rola malikdir. "Aqrar sahənin inkişafı bütünlüklə əhalinin həyat səviyyəsinin təminatında mühüm rol oynamış və oynayır. Kənd əhalisinin işlə təmin olunmasında, demoqrafiya problemlərinin həllində, sahələrarası istehsal-iqtisadi münasibətlərin inkişafında xalq təsərrüfatı sahələrinin əlaqəli inkişaf dinamikliyinin təminatında, ən başlıcası əhalinin ərzaq təhlükəsizliyində aqrar sahənin rol və əhəmiyyəti böyükdür, əvəzəilməzdir" (1, s.16). Doğrudan da, aqrar sahənin inkişafı əhalinin ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı ilə yanaşı, kənd yerlərində məşğulluq səviyyəsini, demoqrafik davranışın traektoriyasını həlledici dərəcədə şərtləndirir.

Ərzaq təhlükəsizliyi anlayışına iqtisadi aspektdən fərqli yanaşmalar, tədqiqatçıların qarşıya qoyduqları məqsədlərdən daha çox, haqqında danışılan anlayışın mürəkkəbliyi ilə əlaqədardır. Eyni zamanda, qeyd edək ki, ərzaq təhlükəsizliyinə iqtisadi aspektdən yanaşdıqda, onun ilkin prinsiplərinə aşağıdakılar aid edilməlidir:

- əhalinin keyfiyyətli ərzaq məhsullarına tələbatının davamlı olaraq təmin edilməsi;
- həmin məhsulların əhalinin bütün təbəqələri üçün əlverişli olması, başqa sözlə münasib qiymətlə, lazımı məkanda təklif edilməsi;
- daxili istehsal hesabına ölkə əhalisinin əsas ərzaq məhsullarına tələbatı əsasən ödənilməli;
- dövlətin aqrar-ərzaq bazarına tənzimləyici təsirləri rəqabət mühitini pisləşdirməməli;
- böhranlı situasiyalar üçün dövlətin taxıl ehtiyatları kifayət qədər olmalıdır.

Tədqiqatlar göstərir ki, milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin inkişafının iqtisadi aspektləri daxili baza-

rının neqativ xarici təsirlərdən qorunmasına və yerli istehsalçıların stimullaşdırılmasına yönəldilmiş iqtisadi siyasət prioritetlərinə diqqəti artırır. "Dövlətin ərzaq təhlükəsizliyinin iqtisadi aspektləri əhalinin ərzaq məhsullarına olan tələbatının təmin edilməsi üçün mövcud daxili imkanların, o cümlədən ölkənin aqrar-sənaye potensialının səfərbər edilməsi imkanları ilə şərtlənir. Ərzaq təhlükəsizliyinin iqtisadi aspektləri dövlətin daxili bazarının xarici rəqabətin əlverişsiz təsirlərindən qorunmasına və yerli əmtəə istehsalçıların stimullaşdırılmasına yönəldilmiş səmərəli və çevik iqtisadi siyasəti vasitəsilə təmin edilir" (2, s.186-187).

Qloballaşma proseslərinin intensivləşdiyi XXI əsrdə xarici iqtisadi mühitin milli ərzaq təhlükəsizliyi sistemində təsiri güclənir. Bu təsir ziddiyyətli və öncədən qiymətləndirilməsi olduqca çətin olan xarakterə malikdir. Başqa sözlə, xarici iqtisadi mühitin milli ərzaq təhlükəsizliyi sistemində təsiri üzrə proqnozlar aqrar-ərzaq bölməsində və aqrar bazarda davamlı müvazinəti proqramlaşdırmağa demək olar ki, imkan vermir. Əsas səbəblərdən biri milli ərzaq təhlükəsizliyi sistemində xarici iqtisadi təsirlərin güclənməsi və aqrar bazarda dinamik müvazinətin əldə edilməsinin, son onilliklərdə obyektiv və subyektiv səbəblərdən dəfələrlə çətinləşməsidir.

İqtisadi vahidlərin resurslardan səmərəli istifadəni təmin edən obyektiv birləşmə prosesi kimi ineqrasiya aqrar-ərzaq bölməsi iştirakçıların fəaliyyətinin səmərəliliyinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Eyni zamanda, tədqiqatlar aqrar-ərzaq bölməsi iştirakçıların əhalinin ərzaq təminatındakı yeri və rolunun ineqrasiya proseslərinin intensivliyi dərəcəsi ilə bilavasitə əlaqədar olduğunu söyləməyə əsas verir. Digər tərəfdən, aqrar-ərzaq bölməsi iştirakçıları arasında rəqabətin müqayisəli üstünlüklərini şərtləndirən amillərin, o cümlədən, işgüzar fəallığın maliyyə təminatının xarakteri, əməl müəssisələrinə və təchizat mənbələrinə qədər olan məsafə marketinq işinin təşkili və bu kimi digər amillərin təsiri də diqqətdən kənarda qalmamalıdır.

Aqrar-ərzaq bölməsində ineqrasiya proseslərinin güclənməsi ərzaq təhlükəsizliyi və müqayisəli rəqabət üstünlükləri arasında maneə imkanlarına əsaslandırılmış münasibət tələb edir. "Ərzaq məhsulları xarici ticarətinin qloballaşma dövrünə xas cəhətlərinə konseptual baxış bunu deməyə əsas verir ki, ineqrasiya proseslərinin güclənməsi ərzaq təhlükəsizliyi və regional rəqabət üstünlükləri amillərinin özünə məxsus kombinasiyasının formalaşdırır. Bu özünəməxsusluq xarici ticarətin inkişafı motivlərində deyil, həmin motivləri şərtləndirən mühitəyadan amillərin təsirinə üzə çıxır" (3, s.9). Doğrudan da, milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin beynəlxalq aspektlərini araşdırarkən müvafiq motivləri şərtləndirən amillərə xüsusi münasibət olmalıdır.

İqtisadi mühitdə baş verən dəyişikliklərin, o cümlədən qiymətlərin səviyyəsində, əhali gəlirlərinin bölgüsündə, borcların və əmanətlərin vəziyyətində, kreditlərin əl yetənliyində tərəddüdlərin milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminə təsirini birmənalı qiymətkəndirməyə imkan verən alqoritm mövcud deyildir. Belə vəziyyət, əhəmiyyətli dərəcədə bazar informasiyasının natamamlığı, ehtimallı xarakteri və assimetrikliyi ilə əlaqədardır. Aqrar-ərzaq bölməsi iştirakçıları olan iqtisadi subyektlərin ərzaq təhlükəsizliyinə xidmət edən fəaliyyətinin mikromühiti alıcılar, malgöndərənələr, xidmət göstərənələr, vasitəçilərlə əlaqələrin əsas göstəricilərində ifadə oluna bilər.

Rəqabətin kəskinləşməsi ilə xarakterizə olunan mövcud iqtisadi mühit davamlı təşkilati inkişaf, institusional təminatın təkmilləşdirilməsini tələb edir. Məsələ ondadır ki, hazırda loqistik şəbəkələr təkmilləşsə də, aqrar-ərzaq bölməsində məhsulların hərəkəti sistemində qeyri-müəyyənlik və gözlənilməz kənarlaşmalar heç də nadir hal deyildir. Belə vəziyyət isə ərzaq təhlükəsizliyi, habelə qida təhlükəsizliyi üçün (saxlama və daşıymada ekoloji tələblərə riayət edilməməsi və digər səbəblərdən) ciddi təhdidləri şərtləndirir.

“Ərzaq təhlükəsizliyinə əsas təhdidlərə aşağıdakılar aid oluna bilər: daxili bazarın idxal məhsulları ilə doldurulmasının hədd göstəricilərini aşması; əhalinin ərzaq məhsullarına ödəniş qabiliyyətli tələbinin aşağı səviyyəsi; aqrar-ərzaq bazarında qiymət disproporsiyaları; bazar infrastrukturunun aşağı səviyyəsi; ixtisaslı kadr qıtlığı; aqrar-ərzaq bazarının monitorinqi və proqnozlaşdırılması sisteminin kifayət qədər inkişaf etməməsi” (4).

Təqdim olunan yanaşma ilə əsasən razılaşsaq da qeyd etməliyik ki, milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin dayanıqlı fəaliyyətinə əsas təhdidləri təsnifləşdirərkən innovasiya, daha dəqiq desək innovasiya fəallığı amili də nəzərə alınmalıdır.

Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının son istehlakçıya doğru yeridilişi sistemindəki çatışmazlıqlar, aparılan tədqiqatlardan və mütəxəssis rəylərindən görüldüyü kimi məhsulların mənşəyini və keyfiyyətində baş verən dəyişiklikləri hərtərəfli qiymətləndirməyə imkan vermir. Xüsusi qeyd olunmalı digər məqam, ərzaq məhsullarının dəyər zəncirində məhsul və pul axınlarını izləməyi və nəticə etibarlı mühüm kənarlaşmaları doğuran amilləri hərtərəfli qiymətləndirməyin çətinliyidir.

Aqrar-ərzaq bazarının ərzaq təhlükəsizliyinin təminatında rolu onun tarazlığına yönəlmiş tənzimləyici tədbirlərin xarakteri və əhatə dairəsindən asılıdır. Bu məsələyə sonra bir daha qayıdacağıq. Burada isə ölkə və ölkədaxili regionlar səviyyəsində ərzaqla özünütəminatın ciddi neqativ cəhətlərinin mövcudluğunu (aqrar-ərzaq istehsalında məsrəflərin artması, müqayisəli üstünlüklərdən istifadə

imkanlarının məhdudlaşdırılması və i.a.) qeyd etməyi lazım bilir.

Ərzaq məhsulları idxalın əvəzlənməsi məqsədi ilə istehsalın yenidən strukturlaşdırılması ərzaqla özünütəminatın ilkin və mühüm istiqamətidir. Bu məqsədlə həyata keçirilən iqtisadi və institusional tədbirlər mövcud aqro-iqlim və resurs potensialından istifadə şəraitini yaxşılaşdırmalıdır. İdxalın əvəzlənməsi stratejiyası milli ərzaq təhlükəsizliyi və aqrar-ərzaq bölməsi iştirakçılarının inkişaf və investisiya strategiyaları ilə uzlaşdırılmalı, sonuncular üçün maliyyə problemi yaratmamalıdır. Bu məqsədlə, idxalı əvəzləmə üzrə xüsusi proqramlar hazırlanmalı və onların təminatı mənbələri birmənalı olaraq dəqiqləşdirilməlidir.

Ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi proseslərinin səmərəliliyi bazar şəraitində təsərrüfatçılıq mexanizminin əsasını təşkil edən iqtisadi mexanizmin reallığa uyğunluğu dərəcəsindən asılıdır. Konkret halda iqtisadi mexanizm bazar və dövlət strukturlarının müəssisələrə, əmək kollektivlərinə, ayrı-ayrı işçilərə iqtisadi təsir alətlərini əhatə edən, istehsalın artımı və səmərəliliyinin yüksəldilməsinə xidmət edən üsul və vasitələrin məcmusu kimi təqdim edilən mexanizmdir. İqtisadi mexanizmin mükəmməlliyi onun dövlət –özl bölmə tərəfdaşlığını təmin etmək səviyyəsi ilə ölçülə bilər.

Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin təşəkkülü və inkişafının iqtisadi mühitinin imkanlarını reallaşdıran iqtisadi təsərrüfatçılıq mexanizminin təkmilləşdirilməsi prioritetlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- bazarın tələblərini nəzərə alaraq aqrar-ərzaq bölməsində geniş təkrar istehsal üçün əlverişli iqtisadi şəraitin təmin edilməsi;
- aqrar-ərzaq bazarında ərzaq təhlükəsizliyi və rəqabət tələblərinə əməl edilməsi üçün zəruri təşkilati-iqtisadi şəraitin yaradılması;
- daxili istehsalçıların xarici bazara çıxışı üçün əlverişli təşkilati-iqtisadi şəraitin yaradılması;
- sahədə innovasiya fəallığının dəstəklənməsi.

Sadalanan prioritetlər aqrar-ərzaq bölməsinin iqtisadi təsərrüfatçılıq mexanizminin digər sahələrarası komplekslərdən fərqli olaraq, malik olduğu aşağıdakı özünəməxsus cəhətlərini nəzərə almaqla reallaşdırılmalıdır:

- sahələrarası kompleksin aparıcı komponentinə davamlı dövlət himayəsinin göstərilməsi;
- burada təkrar istehsalın təbii amillərdən güclü asılılığı;
- kənd təsərrüfatında özl bölmənin üstünlük təşkil etməsi və aqroemal sahələrində ən müxtəlif mülkiyyət mənsublu müəssisələrin fəaliyyət göstərməsi;
- kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalı olması.

“Kənd təsərrüfatının çoxfunksiyalılığı konsepsiyası iqtisadiyyatın kənd təsərrüfatı bölməsinin yalnız qida məhsulları və xammal istehsalına deyil, həmçinin

maddi və bazar qiymətinin müəyyənləşdirilməsi çətin olan, yaxud mümkün olmayan qeyri-maddi nemətlərini yaratmasına da əsaslanır. Yeni iqtisadi münasibətlər sistemində kənd təsərrüfatı istehsalı bir sıra yeni kəmiyyət və keyfiyyət göstəriciləri əldə edir. Bu baxımdan ətraf mühitə və kənd ərazisində yaradılan mədəni və mənəvi dəyərlərə olan yeni münasibət diqqəti xüsusilə cəlb edir. (5,s.14-15).

Qeyd edək ki, ərzaq təhlükəsizliyi sistemi olduqca dinamik olub, get-gedə meqaiqtisadi amillərin gözənilməz təsirinə daha çox məruz qalır. Digər tərəfdən ərzaq problemi, inkişaf səviyyəsindən asılı olmayaraq bütün ölkələrə xasdır. Özü də belə vəziyyət təkcə ərzaq məhsullarının keyfiyyəti və ekoloji təmizliyi ilə deyil, habelə ölkələrarası əlaqələrdə qeyri-sabitliklə əlaqədardır.

Ərzaq məhsullarının xarici ticarətində ərzaq təhlükəsizliyi tələblərinə daha çox diqqət verilməlidir. Bu məqsədlə aqrar-ərzaq və gömrük siyasətinin prioritetləri arasında kompromis əldə edilməlidir. Sonuncu yerli istehsalı stimullaşdırılmalıdır. Bu məqsədlə aqrar-sənaye texnologiyalarına gömrük tarif və rüsumları azaldılmalı, resursqoruyucu aqroteknologiyaların yaradılması, transferi və istifadəsi üçün əlverişli iqtisadi mühit formalaşdırılmalıdır.

Aqrar-ərzaq bölməsinə aid olan sahələrin fərqli investisiya cəlbediciliyinə malik olması ərzaq təhlükəsizliyinin təminatının investisiya mühitinə xüsusi münasibət tələb edir. Həmin münasibət iqtisadi mexanizmin vergi, gömrük, kredit və digər alətlərindən istifadəyə fərqli, eyni zamanda sinergetik effekt əmələ gətirən yanaşma imkanlarını aşkar etməyi nəzərdə tutur.

Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin təşəkkülü və inkişafının iqtisadi mühitinə formalaşmasında investisiya amilinin rolu böyükdür. Ölkədə investisiya mühitinə normativ-hüquqi bazası Azərbaycan Respublikasının "İnvestisiya fəaliyyəti haqqında" (13 yanvar 1995-ci il), "Xarici investisiyaların qorunması haqqında" (1992-ci il), "Qiymətli kağızlar bazarında investisiyaların hüquqlarının müdafiəsi haqqında" (16 iyun 2000-ci il) qanunları və digər qanunvericilik aktları əsasında təşəkkül tapmışdır. Ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin inkişafının investisiya mühiti:

- inkişafın resurs və istehsal potensialı;
- əhəlinin alıcılıq qabiliyyəti;
- bank-maliyyə sisteminin dayanıqlığı;
- ticarətin liberallaşma dərəcəsi,
- infrastruktur şəbəkəsinin (bazar, istehsal və sosial) təşəkkülü və inkişafı səviyyəsi;
- inflyasiyanın tempi;

- vergi və gömrük rejiminin xarakteristikası və bu kimi bir sıra digər amillərin təsiri altında formalaşır.

Aqrar-ərzaq bölməsi iştirakçılarına verilən vergi və kredit güzəştləri, onların davamiyyəti, istehsalçıların və emalçıların gəlirlərinə təsir etməklə investisiya mühitini yaxşılaşdırır. Digər tərəfdən həmin bölmədə investisiya tələbatı, əhəmiyyətli dərəcədə maddi - texniki bazanın modernləşdirilməsinin tempi və miqyasından asılı olaraq formalaşır.

Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin təşəkkülü və inkişafının iqtisadi mühitinə formalaşmasında dövlət tənzimlənməsi alt sisteminin təkmilləşdirilməsinin perspektivli istiqamətlərinə aşağıdakılar aid edilə bilər:

- kənd təsərrüfatı istehsalına enerji məsrəflərinin subsidiyalandırılması;
- aqrolizin xidmətinin çeşidinin genişləndirilməsi;
- dotasiyaların vasitəçilərdən (gübrə, texnika satıcıları və i.a.) bilavasitə istehsalçılara, istehsalın nəticələri nəzərə alınmaqla verilməsi;
- güzəştli kreditləşmə sisteminin dövlət büdcəsinə təzyiqin məqbul səviyyəsində iqtisadi fəallığın yüksəldilməsi meyarı üzrə optimallaşdırılması;
- aqrar-ərzaq bölməsində rəqabət mühitinə ciddi neqativ təsirləri istisna edən zəmanətli satınalmalar sisteminin formalaşdırılması;
- yüksək səmərəli aqroteknologiyaların işlənilib hazırlanması üzrə fundamental tədqiqatların tamamilə büdcədən maliyyələşməsi;
- yüksək keyfiyyətli toxum və damazlıq heyvanların istehsalı və onun elmi təminatının tamamilə büdcədən maliyyələşdirilməsi.

Səmərəli qiymət tənzimlənməsi ərzaq təhlükəsizliyinin iqtisadi mühitini formalaşdıran mühüm vasitədir. Milli ərzaq təhlükəsizliyi sisteminin tələblərinə adekvat qiymət tənzimlənməsi, aqrar-ərzaq bölməsində istehsalın ekoloji reqlamentləşdirilmiş intensivləşdirilməsinə dövlət dəstəyinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinin mühüm vasitəsidir. Qiymət tənzimlənməsi aqrar -ərzaq bazarında qiymətlərin dəyişməsinin aşağı və yuxarı hədlərini təyin etməklə, təsviq olunan indikativ qiymətləri müəyyənləşdirməklə, bazarın müvafiq seqmentinin tarazlaşdırılmasının iqtisadi meyarlarını dəqiqləşdirməklə, sənaye və kənd təsərrüfatı məhsullarının sonuncunun xeyrinə olan disparitetini yumşaltmaqla, ərzaq təhlükəsizliyinin təminatı üçün əlverişli şərait yaradır.

ƏDƏBİYYAT

1. Verdiyev Ə.Ç., Qarayev İ.Ş. Aqrar bazarın formalaşmasının iqtisadi problemləri. Bakı, 2000, 256 s. 2. Abbasov A.F. Ərzaq təhlükəsizliyi. Bakı, "Tərəqqi" MMC, 2007, 602s. 3. Məmmədov F.S. Ərzaq məhsulları xarici ticarətinin tənzimlənməsi. İ.ü. f. d... dissertasiya. Bakı, 2012, 129s. 4. Дадалко В. А. О продовольственной безопасности государства. Безопасность бизнеса, 2014, N 1, www.center-

Характеристика экономической среды развития национальной системы продовольственной безопасности

Э.В.Оруджев

В статье выявлены факторы формирующие экономической среды и обуславливающие развития агропродовольственного сектора. Исследованы вопросы развития национальной системы продовольственной безопасности. Дана подробная характеристика экономической среды развития данной системы.

Ключевые слова: экономическая среда, агропродовольственный сектор, национальная система продовольственной безопасности, факторы, аграрный рынок

Characteristics of economic environment for development of national food security system

E.V.Orucov

The paper revealed the factors forming economic environment and causing to development of agro-food sector. The questions related to development of national food security system were studied. The detailed characteristic of the economic environment for development of this system was provided.

Key words: economic environment, agro-food sector, national food security system, factors, agrarian market.

